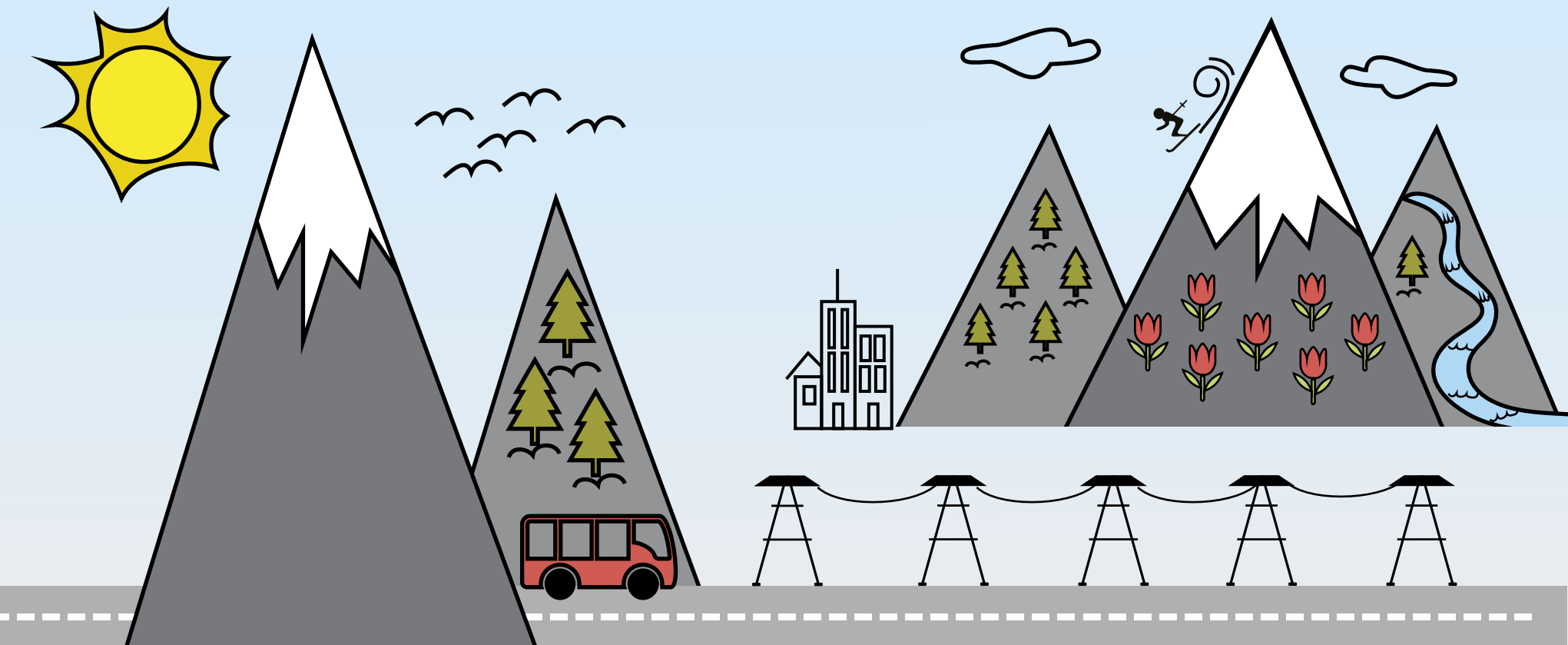

Орталық Азия тауларының табиғатын сақтау

- Инфрақұрылымдық жобаларды әзірлеушілерге,
- орындаушыларға және қоғамдық бақылаушыларға
- арналған жады мен құралдары

Орталық Азия тауларының табиғатын сақтау, 2021

CEPF қорының (www.cepf.net) қолдауымен Zoі экологиялық желісімен (www.zoinet.org) дайындалған.

Тұжырымдамалар: Виктор Новиков, Фируза Илларионова

Құрастырушылар: Қаныбек Исабаев, Ғамал Соронқұлов, Әйгерім Әбдіжапарова

Суреттер: Руслан Валитов

Безендіру: Ярослав Тартыков

Құрастырушылар бұл басылымның материалдарын Орталық Азия елдерінің қоғамдық экологиялық бірлестіктері, азаматтардың бастамашыл топтары мен ұйымдары өз жұмыстарында пайдалана алады деп үміттенеді. Барлық ақпарат таңдамалы түрде және оңайлатылған түрде ұсынылады.

Нейматулло Махмадуллоевич Сафаровтың

жарқын естелігіне

1944-2021

2021 жылы 22 тамызда белгілі тәжік биологы, биология ғылымдарының докторы, тәжірибелі басшы және Тәжікстанның еңбек сіңірген қайраткері, Биологиялық әртүрлілік жөніндегі конвенцияның үйлестірушісі Нейматулло Махмадуллоевич Сафаров дүниеден өтті. Ол өмірінің 40 жылын жануарлар дүниесін қорғау мен зерттеуге арнаған адал, жігерлі, сүйкімді адам, үлкен ынталы және өз ісінің ірі маманы болды.

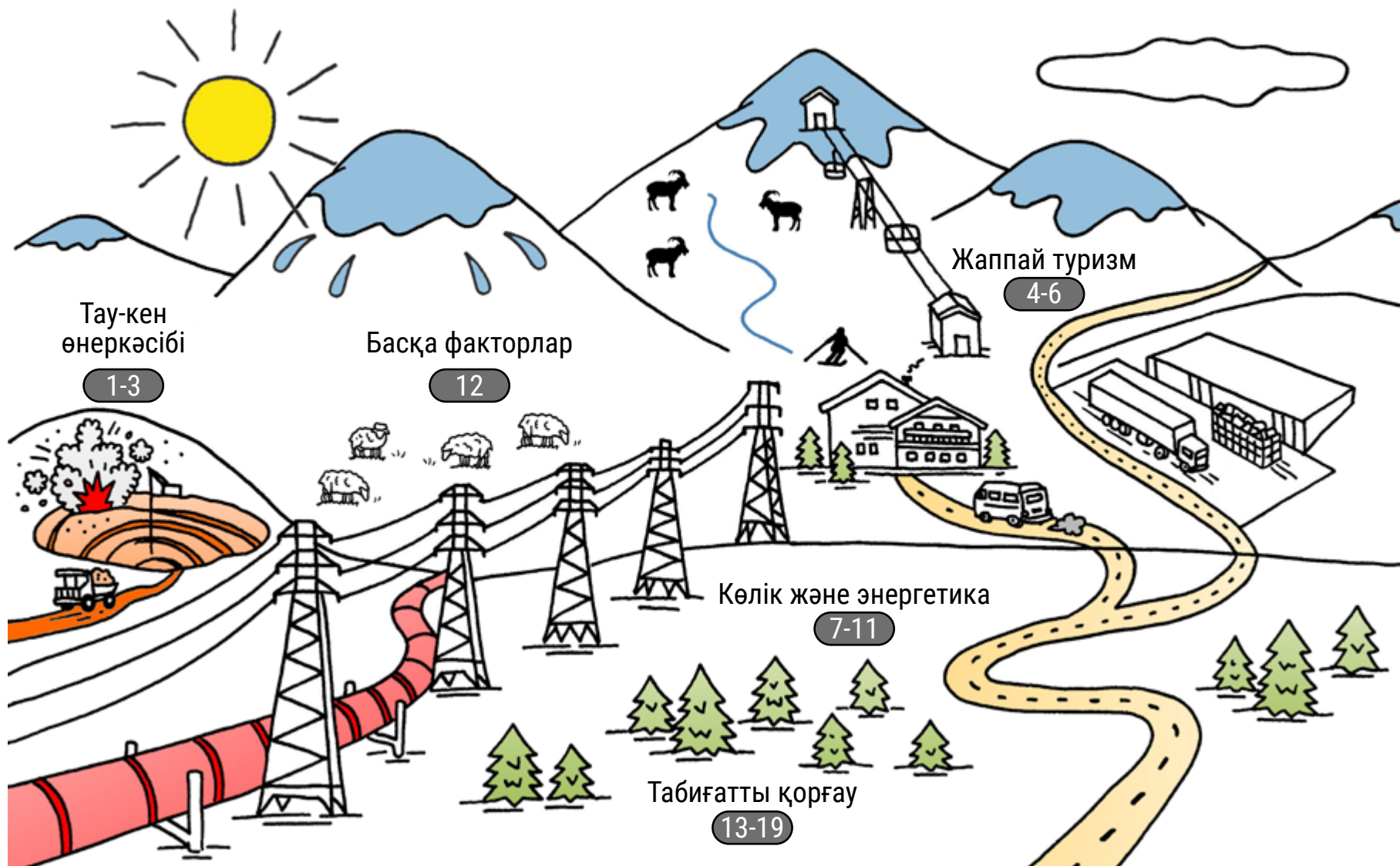
Оның жетекшілігімен Тәжікстанның негізгі экологиялық жоспарлары әзірленді, Биоәртүрлілік және биоқауіпсіздік ұлттық орталығы құрылды, табиғи ресурстар мен биоәртүрліліктің негізгі аймақтарын картаға түсіру, экологиялық мәліметтер базасын құру, ерекше қорғалатын табиғи аумақтар желісін дамыту, жануарлар мен өсімдіктердің сирек кездесетін және жойылып кету қаупі төнген түрлерін сақтау бойынша ауқымды жұмыстар жүргізілді, биологиялық әртүрлілік бойынша ірі халықаралық жобалар бастамашылық етілді және жүзеге асырылды.

Ол Орталық Азиядағы және әлемдік білім орталықтарындағы әріптестерімен - ғалымдармен, саясаткерлермен, қоғам қайраткерлерімен жақсы қарым-қатынас орнатты және болды. Оның ғылыми-қоғамдық үлесі бізде қалады және оны шәкірттері, әріптестері мен жақындары дамытады.

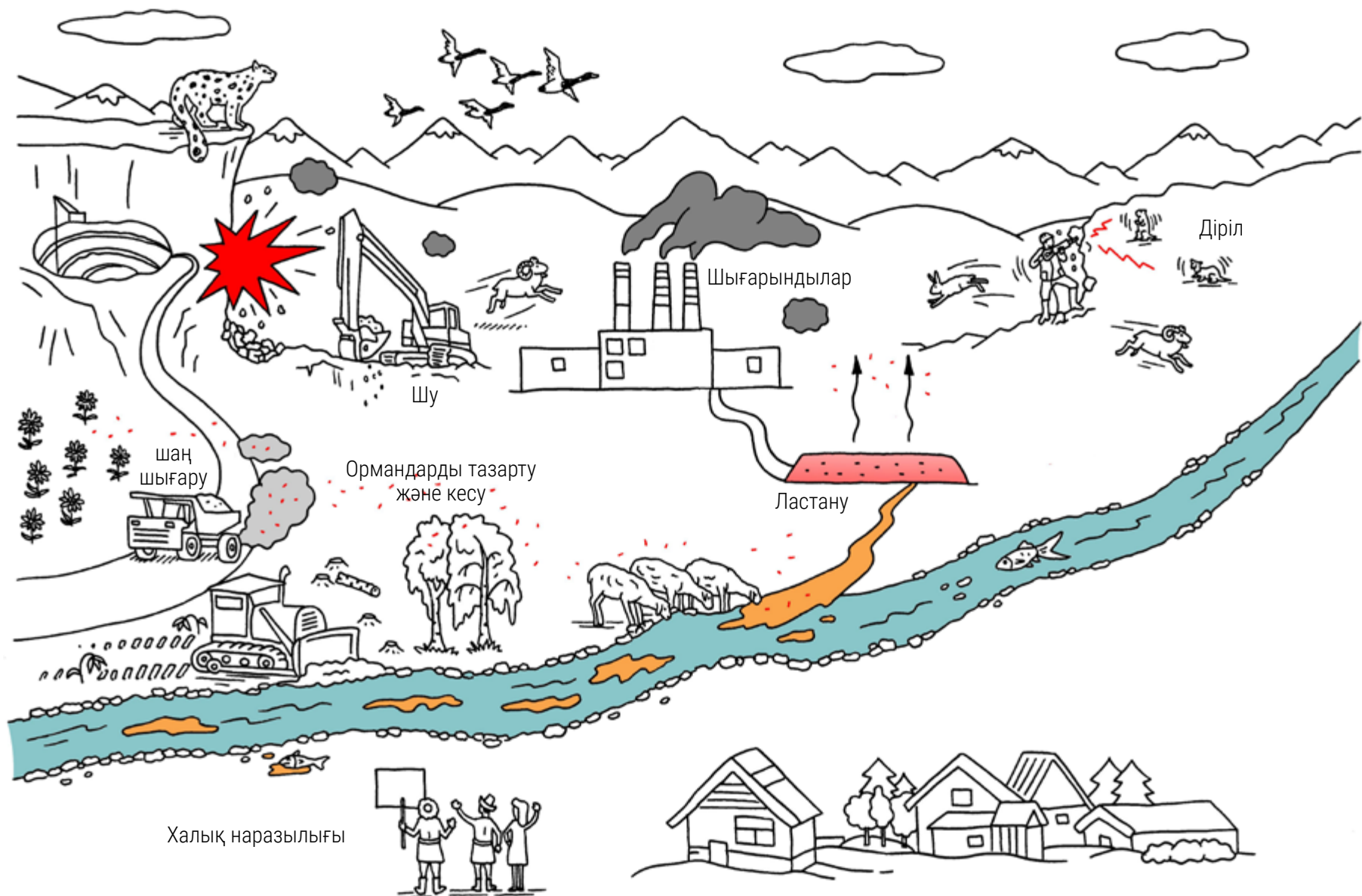
Ғалымға жарқын естелік. Оның жұмысы жалғасуда.

Орталық Азия тауларының табиғатын сақтау

Мазмұны

Тау-кен өнеркәсібі және табиғат: негізгі мәселелер

Тау-кен өнеркәсібі: қоршаған ортаға әсері және салдары

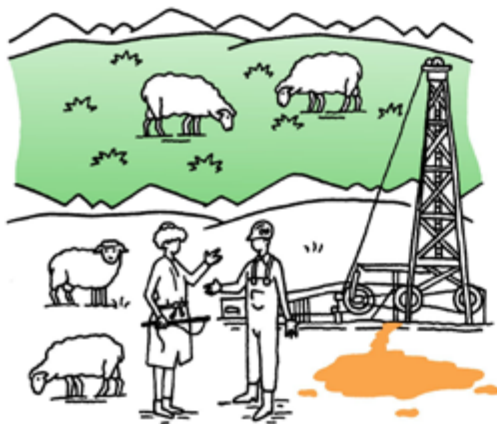
Жарылыс және діріл

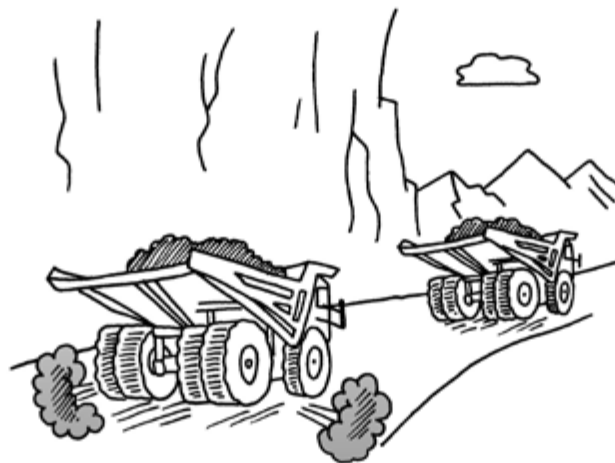
Бос жыныстардың үйінділері мен қалдықтары

Атмосфераға шығарындылар, ластанған сулардың ағуы

Жайылымдардың бүлінуі және ластануы

Техникалардың шаңы мен шуы

Климаттың өзгеруі мен табиғи апаттардың қалдықтарды сақтау қауіпсіздігіне әсері.

Тау-кен өнеркәсібі және табиғат: шешімдер

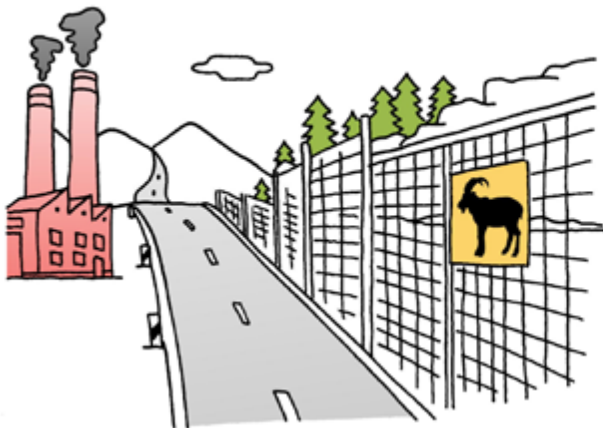
Жабайы табиғаттың мониторингі мен сақталуына компанияларды тарту.

Өндіріс орындарында тұрақты экологиялық бақылау.

Жергілікті халықтың пікірлерін және табиғатты қорғау жөніндегі қоғамдық ұйымдардың ұсыныстарын есепке алу.

Өнеркәсіп алаңдарын қоршауларды орнату және қорғалатын табиғи аумақтарды пайдалануды болдырмау.

Түрлерді зерттеу және сақтау және қоршаған ортаны жақсарту бойынша жергілікті шаралар мен жобаларға демеушілік жасау.

Өнеркәсіптік жұмыстарды аяқтағаннан кейін табиғатты қалпына келтіру (рекультивация).

Бұқаралық туризм және табиғат: негізгі мәселелер

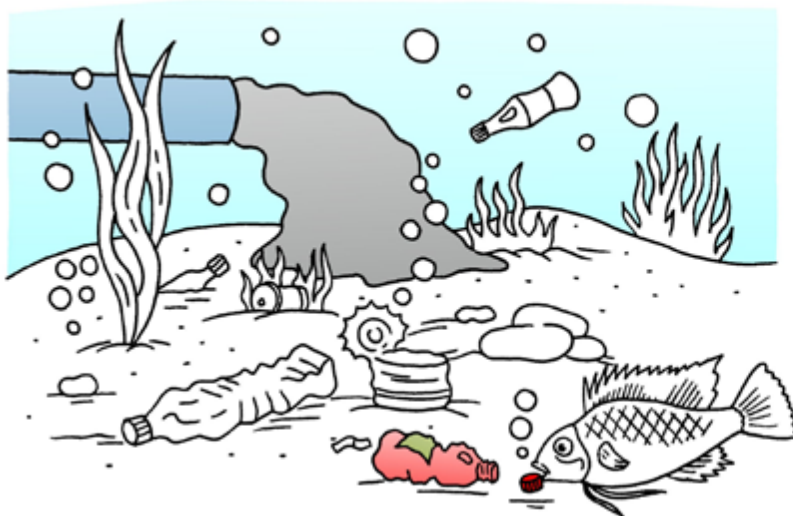
Бұқаралық туризм: экологиялық әсері мен салдарлары

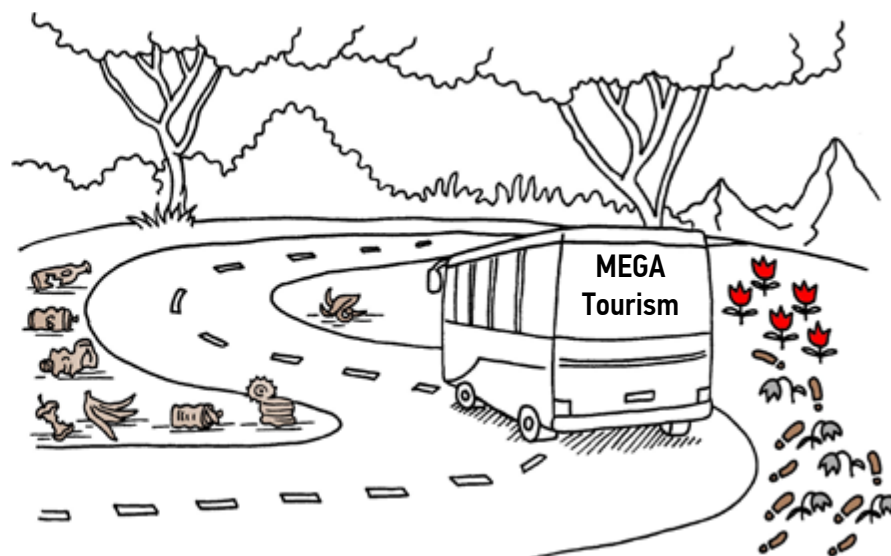
Орман өрттерінің шығу қаупі.
Үңгірді бұзу.

Жабайы жануарларды заңсыз аулау. Сирек кездесетін өсімдіктерді бақылаусыз жинау.

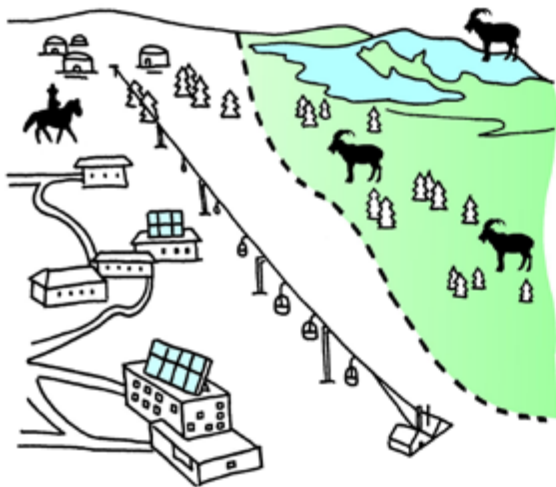

Қоғамдық демалыс орындарында
қалдықтардың жиналуы және ластануы.

Табиғи саябақтар мен демалыс аймақтарына туристік жүктеменің шамадан тыс болуы.

Бұқаралық туризм және табиғат: шешімдер

Қатаң қорғау режимі бар табиғи аумақтарды пайдалануға жол бермеу.

Жануарлар мен өсімдіктердің сирек және осал түрлеріне әсерін ескере отырып, туристік базаларды жоспарлау.

Туристер мен тұрғындардың сирек өсімдіктерді жинауына шектеу қою және бақылау.

Жоғары экологиялық стандарттарды, қалдықтарды бөлек жинауды және жаңартылатын энергия көздерін қолдану.

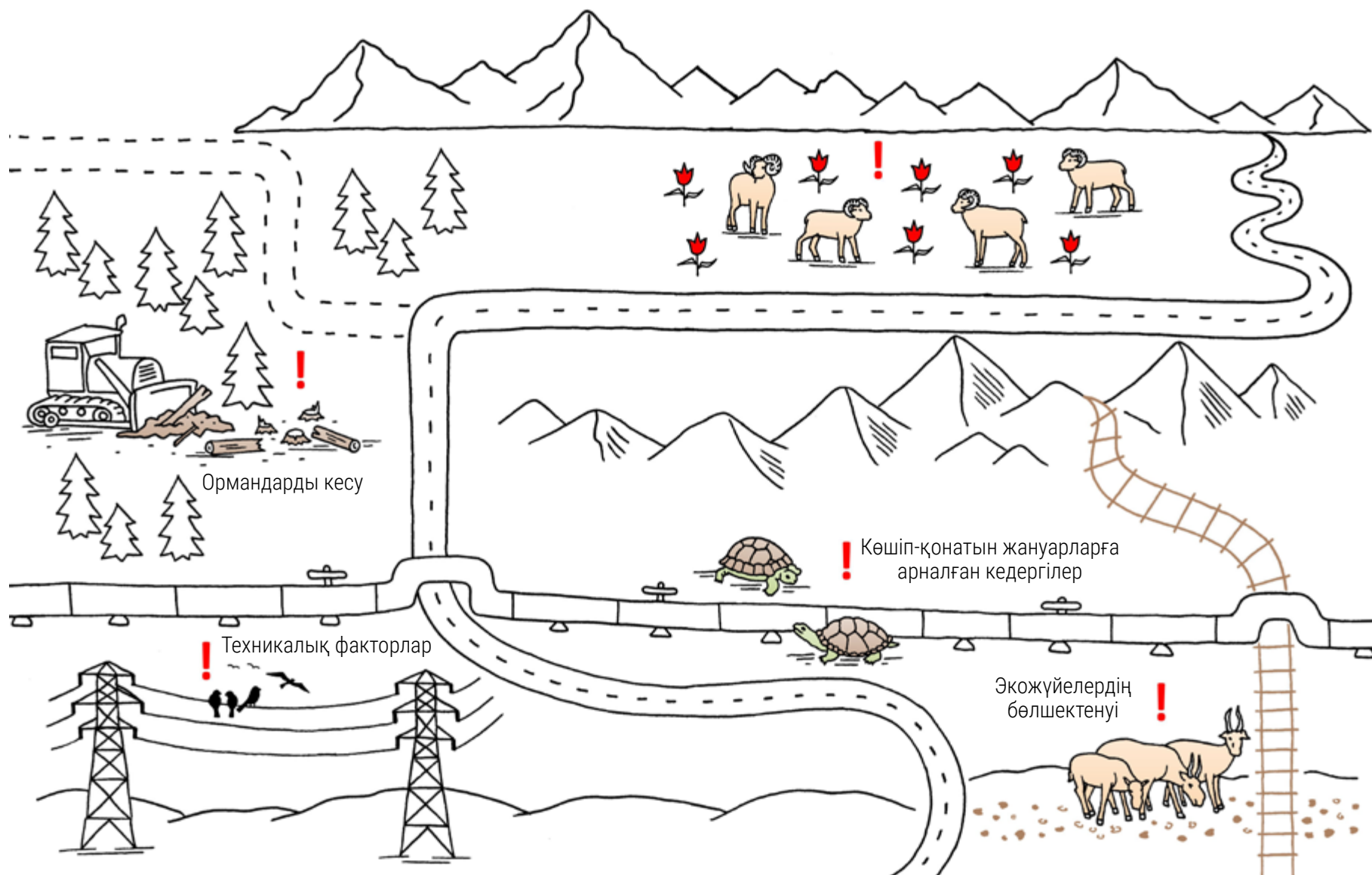

Жаппай туризмді дамыту орындарында экологиялық сараптама жүргізу.

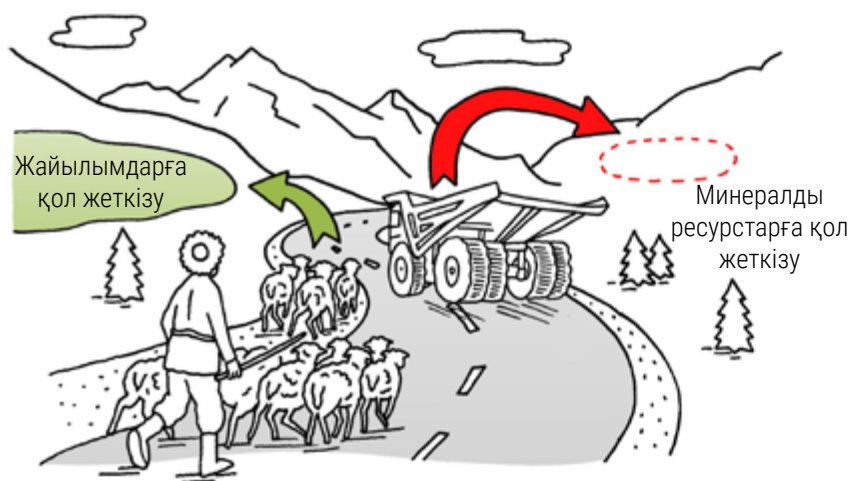

Бағалы ормандарды кесуге тыйым салу және туристік мақсатта жабайы табиғатты дамытуға шектеу қою.

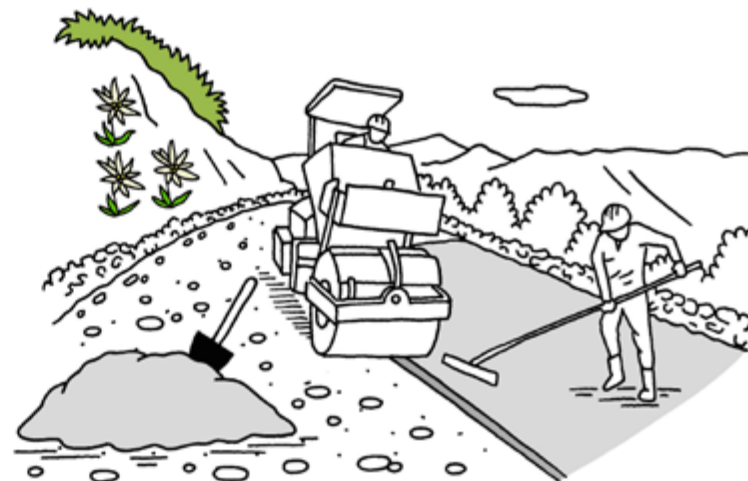
Көлік-энергетикалық инфрақұрылым және табиғат: негізгі мәселелер

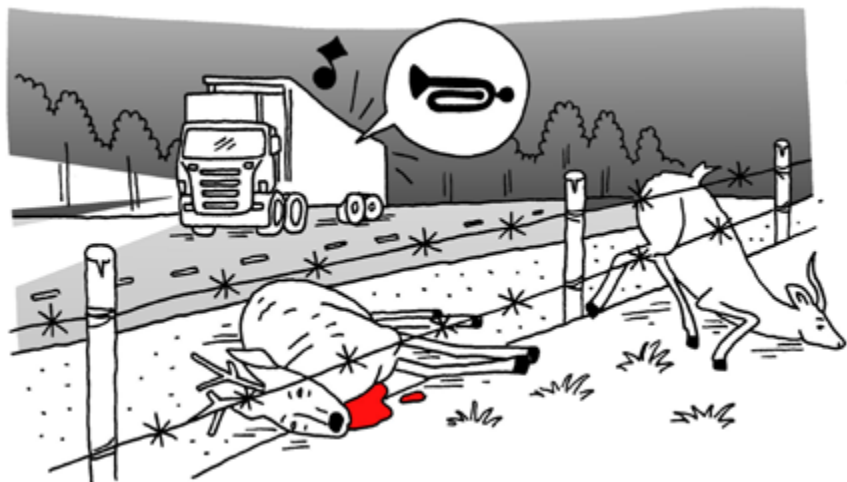
Жолдар: экологиялық әсері мен салдарлары

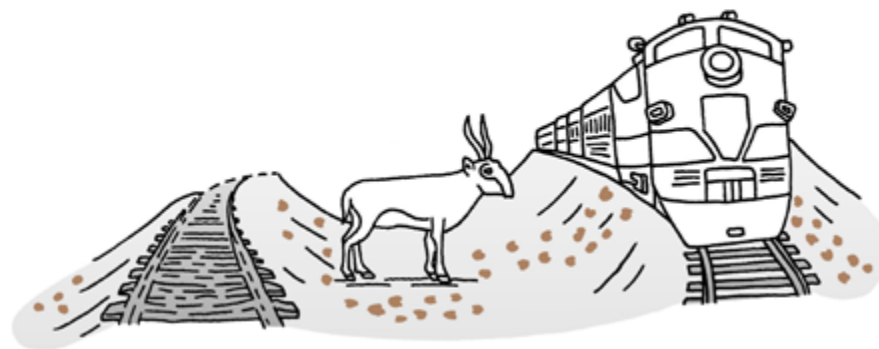
Жолды дамытудың әлеуметтік-экономикалық маңызы зор. Олар халық пен компаниялардың табиғи ресурстарға қол жеткізуін жеңілдетеді.

Жол құрылысы сирек кездесетін және осал өсімдіктер мен жануарлар түрлеріне әсер етуі мүмкін.

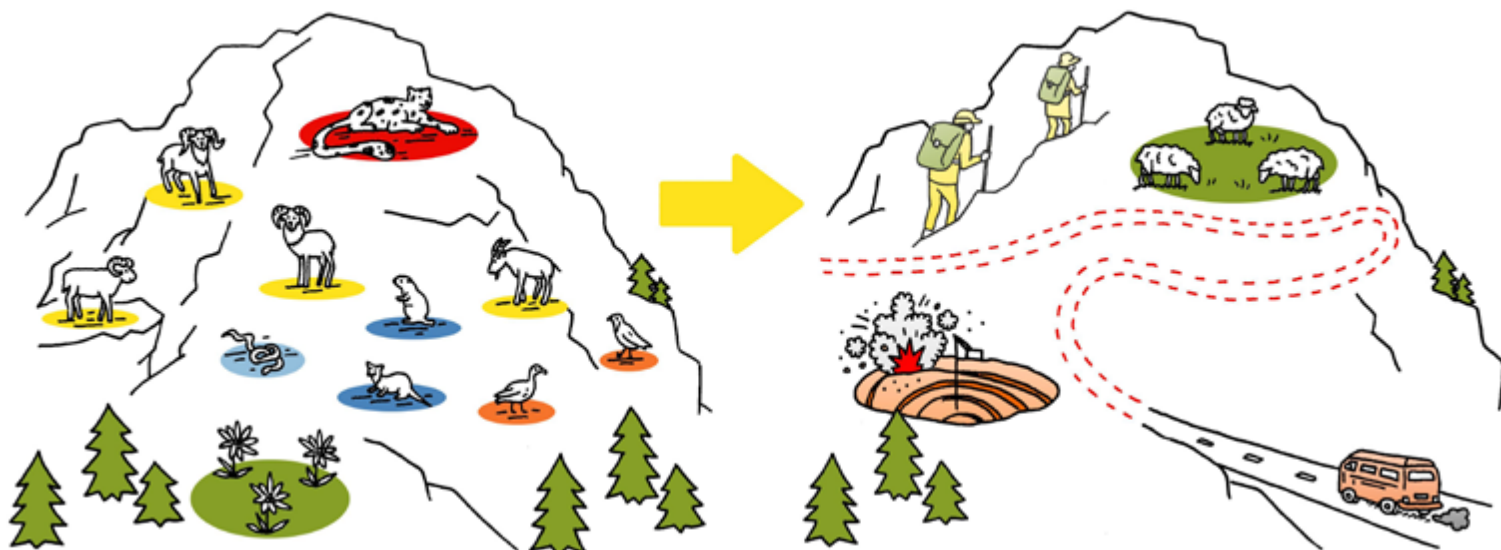

Көлік қозғалысы жоғары жолдар және онымен байланысты кедергілер қоныс аударатын түрлерге теріс әсер етеді.

Қоршаған ортаны қорғау шараларын есепке алмай темір жолдар мен көлік дәліздері желісін салу және кеңейту қоныс аударатын түрлердің мекендеу ортасының бөлшектенуіне және қысқаруына әкеледі.

Стратегиялық экологиялық бағалау

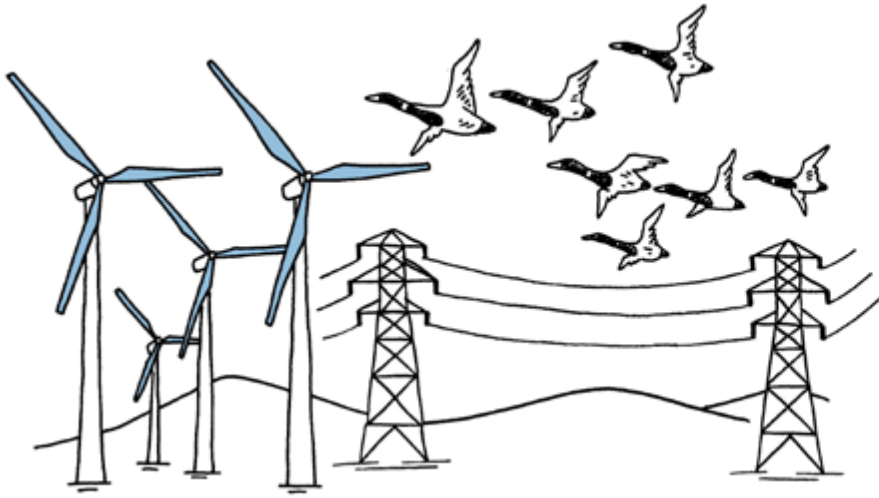
...негізгі жолдардың дамуы алдында табиғат

... және олардың құрылысынан кейін.

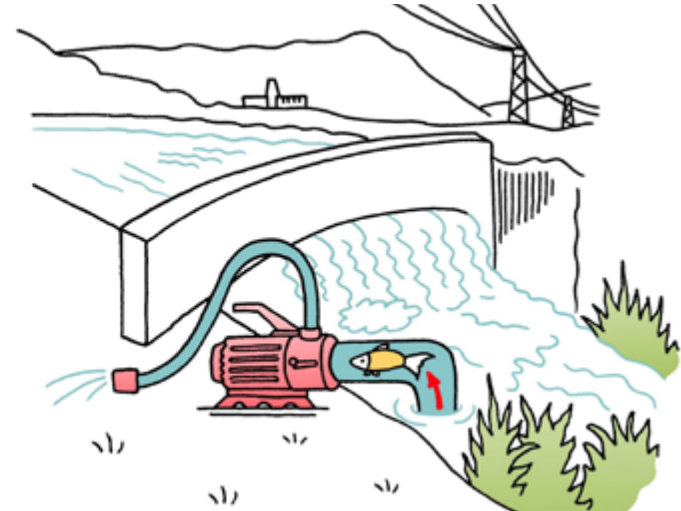

Таулы және басқа да осал экосжүйелер арқылы өтетін көлік дәліздері мен негізгі жолдарды жоспарлау стратегиялық экологиялық бағалауды талап етеді.

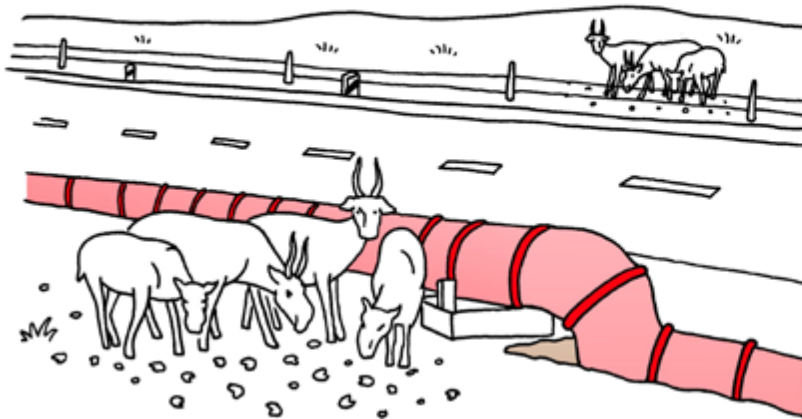
Энергия: экологиялық әсері мен салдарлары

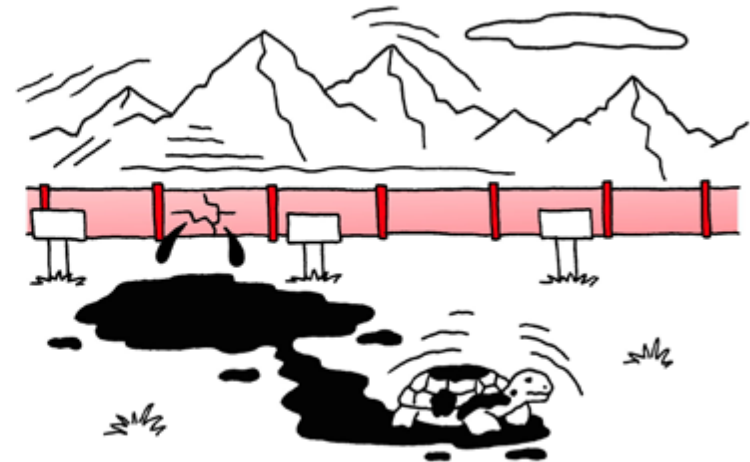
«Жасыл» энергияның ауқымды объектілері табиғатқа әсер етуі мүмкін және экологиялық бағалауды (ҚОӘБ) талап етеді.

Энергетикалық инфрақұрылымның дамуы бірегей және осал түрлерге және олардың мекендеу орындарына әсер етуі мүмкін.

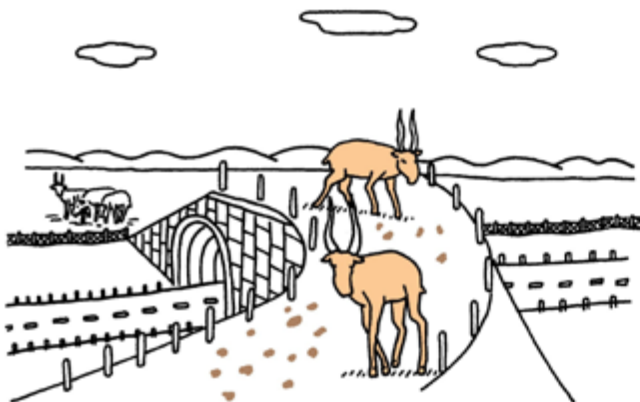

Құбырлар жолдармен және қоршаулармен үйлескенде жануарлардың миграциясының мүмкіндіктері мен жолдарын шектей алады.

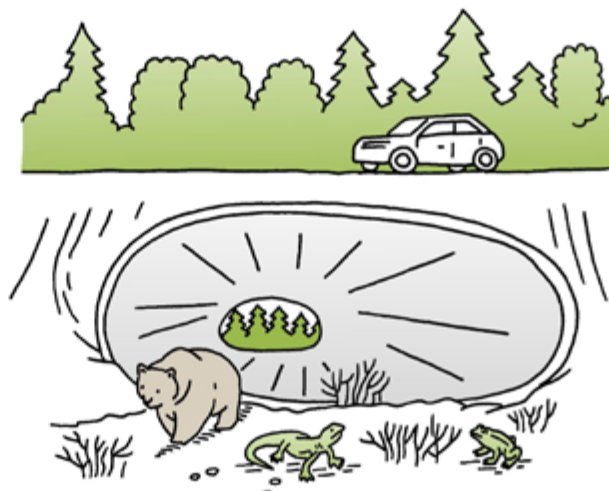

Апаттар мен энергияның ағуы жабайы табиғат пен осал түрлерге зиян келтіруі мүмкін.

Көлік, энергетика және табиғат: шешімдер

Миграциялық түрлердің инфрақұрылым арқылы өту жолдары.

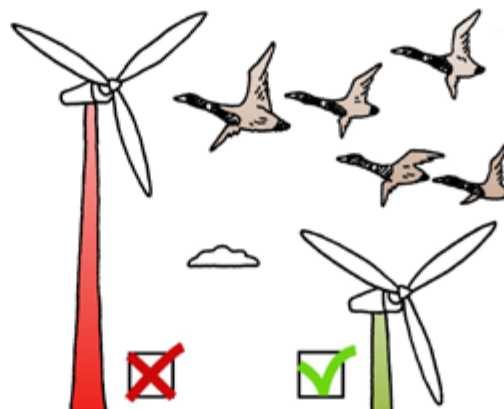
Инфрақұрылым бойынша қоныс аударатын түрлердің өту жолдары.

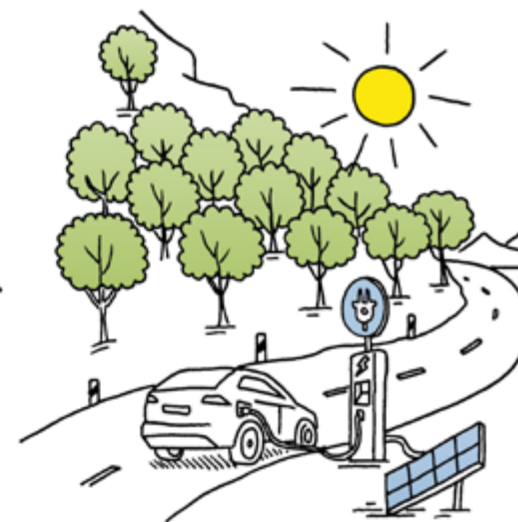
Жүргізушілерге арналған ескерту белгілері және түнгі қозғалысты реттеу.

Инфрақұрылымды салуда түрлер мен жер бедерінің экологиялық ерекшеліктерін ескеру

Әсерді азайтудың техникалық шешімдері: өлшемдері, құрылғысы және дизайны.

Табиғатқа негізделген шешімдер және жасыл көлік пен энергияның экологиялылығын арттыру.

Жабайы табиғатқа әсер ететін басқа факторлар

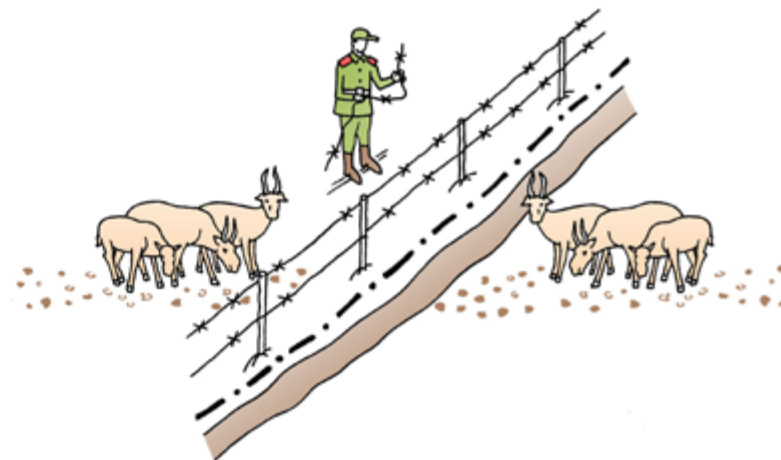
Табиғи ресурстарға жоғары қысым: қарқынды мал жаю, тұрақсыз жаңғақ жинау және орманды басқару тәжірибесі.

Инвазивті бөтен түрлер жергілікті түрлердің орнын толтырады және алмастырады: қалалық және су ортасына қауіп төндіреді.

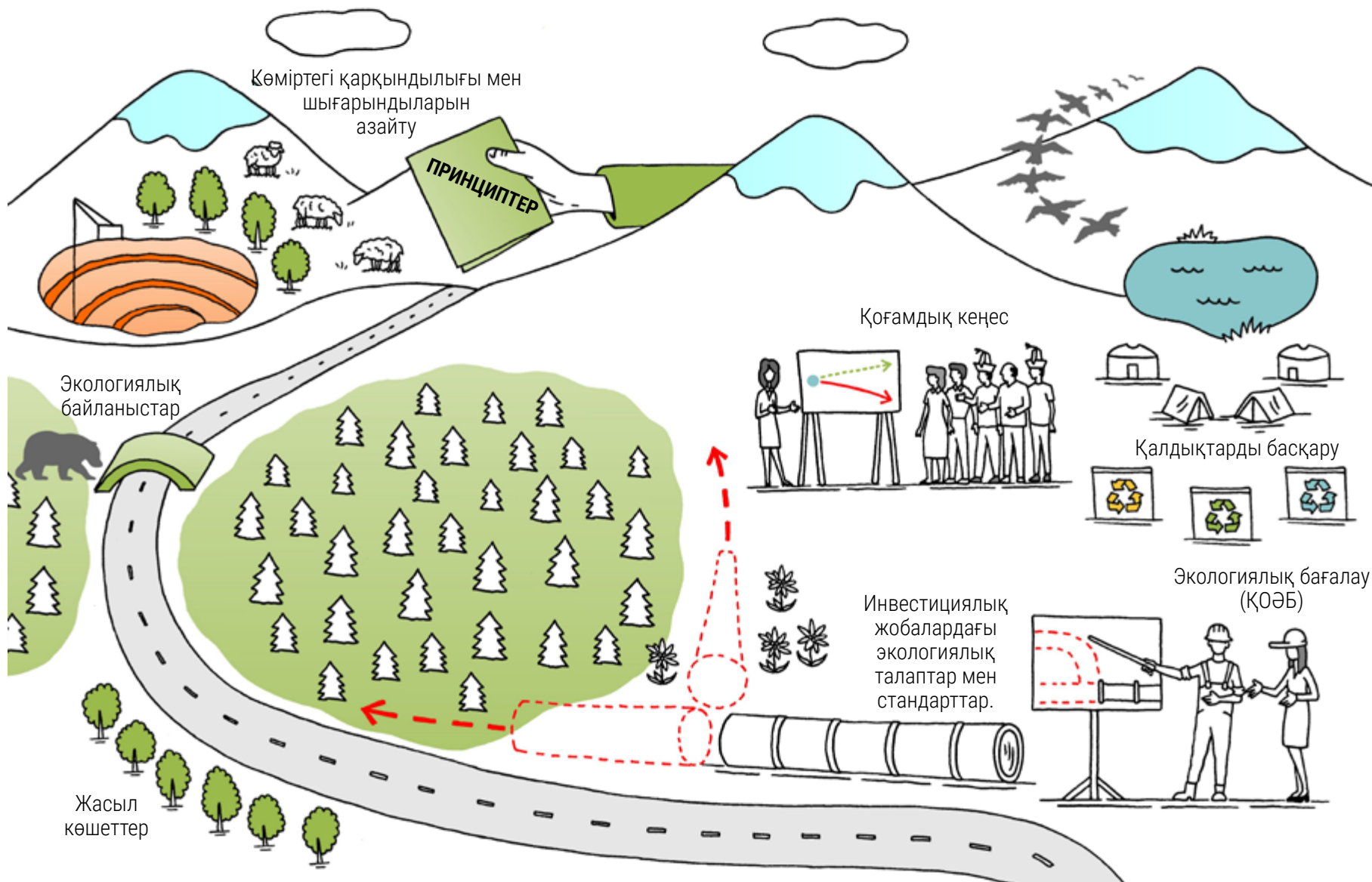

Климаттың өзгеруі сезімтал түрлерге, экожүйелерге және биологиялық процестерге әсер етеді - маусымдық көші-қон, гүлдену уақыты және т.б.

Шека бойындағы қоршаулар түрлердің қоныс аударуына жол бермейді.

Инфрақұрылымды дамыту арқылы жануарлар дүниесін қорғау

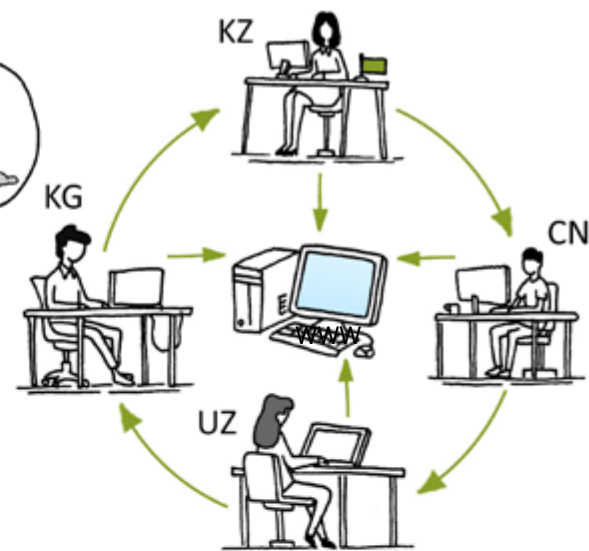
Қоғамның қатысуы және үлесі

Қоғамдық экологиялық сараптама жүргізу және оның қорытындысын мемлекеттік органдарға жіберу.

БАҚ назарын аудару, журналистік зерттеу.

Жобалардың қоғамдық экологиялық мониторингінің өңірлік желілерін дамыту.

Компанияға және оны қаржыландырушы ұйымдарға сұраулар мен шағымдар жіберу.

Құзырлы мемлекеттік органдар мен компаниялардың сайттарындағы жобалармен, жоспарлармен және ресми құжаттармен танысу.

Кеңес алу үшін беделді ғалымдар мен тәуелсіз сарапшыларға жүгіну.

Қоғамның қатысуы және үлесі

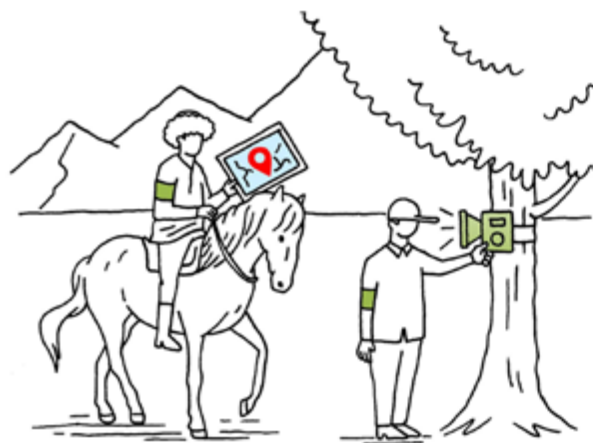
Экологиялық мәселелер бойынша петицияларға қол жинау.

Инфрақұрылымдық жобалардың экологиялық аспектілері бойынша дөңгелек үстелдер ұйымдастыру.

Жобаларды жүзеге асыруға бақылауды жүзеге асыратын немесе рұқсат беретін құзыретті мемлекеттік органдарға жүгіну.

Қоғамдық бақылау, табиғатты қорғау жасақтары.

Мемлекет органдармен және жергілікті билік органдарымен бірлескен экологиялық инспекция.

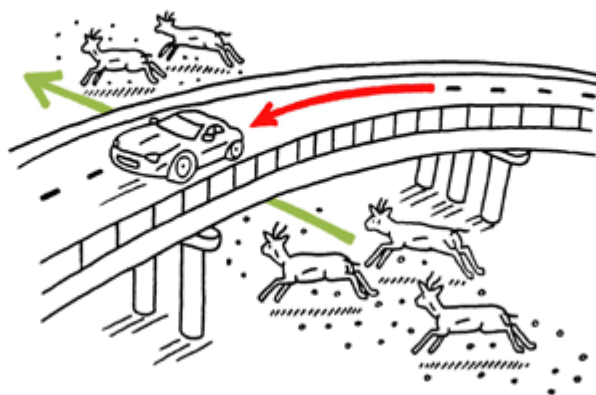

Сыртқы бағалау үшін халықаралық ұйымдарға жүгіну.

Халықаралық конвенциялар, құралдар және тәжірибе

Азаматтардың сот төрелігіне және экологиялық ақпаратқа қол жеткізуі туралы Орхус конвенциясы.

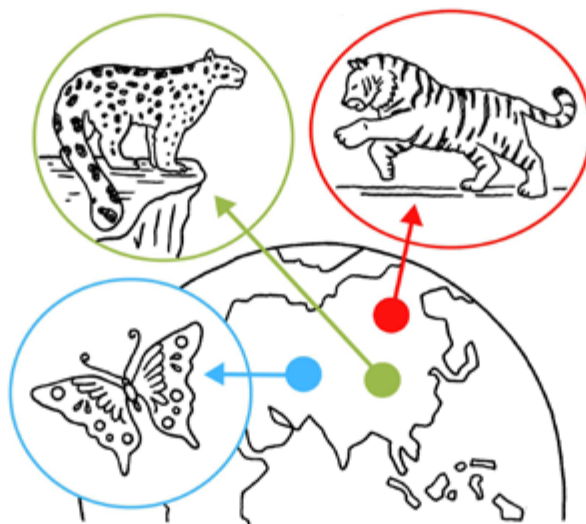
Жабайы жануарлардың қоныс аударатын түрлерін сақтау туралы Бонн конвенциясы.

Жануарлар мен өсімдіктердің сирек түрлерінің халықаралық саудасы туралы конвенция (СИТЕС/CITES).

Халықаралық маңызы бар сулы-батпақты жерлер туралы Рамсар конвенциясы.

Биологиялық әртүрлілік туралы конвенция.

Экожүйені қалпына келтірудің халықаралық онжылдығы (2021-2030 ж.ж.), биоәртүрлілік бойынша ұлттық іс-қимыл жоспарлары.

Халықаралық конвенциялар, құралдар және тәжірибе

Улы заттар мен қалдықтар туралы конвенциялар: Минамата, Стокгольм, Базель

Өндірістік жазатайым оқиғалар туралы конвенция, басқа стандарттар мен талаптар.

Қоршаған ортаға әсерді бағалау туралы конвенция (Еспо), негізгі принциптері мен құралдары.

Кәсіпорындарға арналған экологиялық стандарттар мен сертификаттар: ISO 14000 және өзгелер.

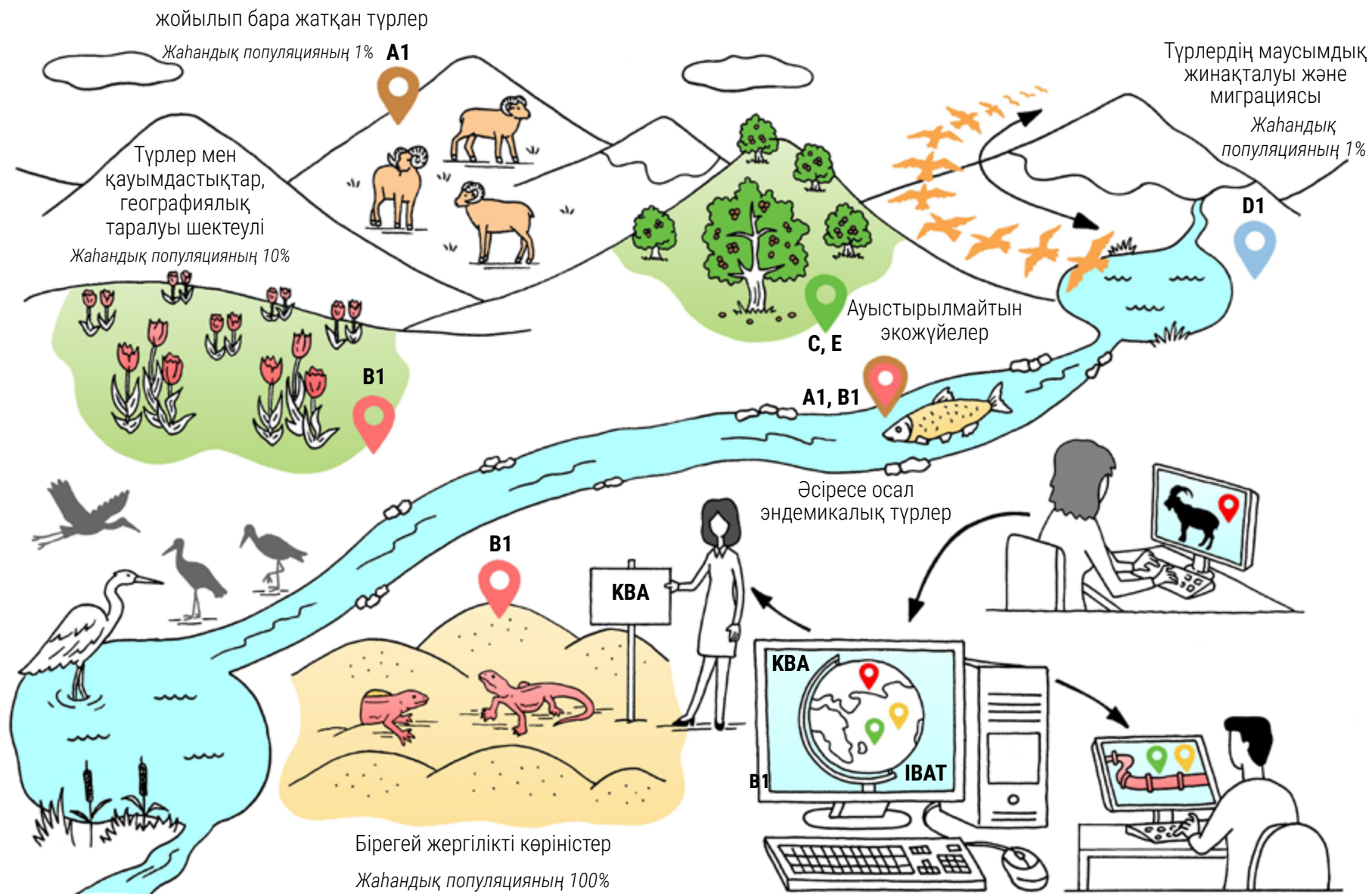

Компаниялардың әлеуметтік және экологиялық көрсеткіштері (ESG), олардың беделі және ашық есептілігі.

Экологиялық стандарттар мен инвесторларға қойылатын талаптар: «Белдеу және жол» жасыл қағидаттары және халықаралық даму банктері.

Биоәртүрліліктің негізгі аймақтары (БНА) бойынша табиғатты қорғаудың халықаралық одағы (ТҚХО) жаһандық стандарты

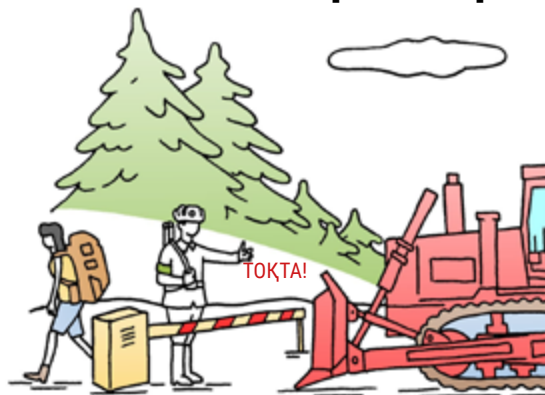

Орталық Азиядағы ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың негізгі категориялары

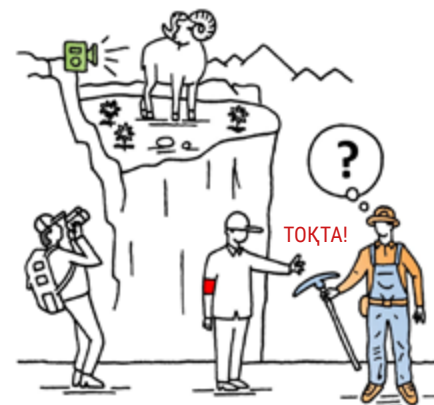
Қорықтар (I ХҚОО)

Ғылыми мақсаттарды қоспағанда, шаруашылық қызметке рұқсат етілмейтін және бару шектелген табиғатты қатаң қорғау аймақтары.

Ұлттық табиғи саябақтар (II ХҚОО)

Экономикалық белсенділікке жол берілмейтін, бірақ туристер мен жергілікті тұрғындарды қабылдауға болатын табиғи аумақтар.

Қорықшалар (IV ХҚОО)

Адам әрекеті шектелген жергілікті маңызы бар табиғи аумақтар. Туристерге, жұртшылыққа және кейбір жобаларға рұқсат етіледі.

Аңшылық алқаптар

Жабайы табиғатты қорғау және қатаң түрде реттелетін аңшылық үшін бөлінген аумақтар. Туристерді, халықты және инфрақұрылымдық жобаларды қабылдау мүмкін.

Су қорғау аймақтары

Адам әрекеті шектелген жергілікті маңызы бар табиғи аумақтар. Туристерге, жұртшылыққа және кейбір жобаларға рұқсат етіледі.

Аңшылық алқаптар

Жабайы табиғатты қорғау және қатаң түрде реттелетін аңшылық үшін бөлінген аумақтар. Туристерді, халықты және инфрақұрылымдық жобаларды қабылдау мүмкін.

